

Actie tegen de 24-uurseconomie

Toespraken bij de start van de actie op 17 maart 1998 in Den Haag

ADRIANUS KARDINAAL SIMONIS
*aartsbisschop van Utrecht en
voorzitter van de Nederlandse
Bisschoppenconferentie*

De Nederlandse samenleving ontwikkelt zich in de richting van een 24-uurseconomie. Dat wil zeggen naar een manier van samenleven waarin alle uren van dag en nacht tijdens alle dagen van de week voor economische bedrijvigheid ter beschikking staan.

Natuurlijk, in bepaalde sectoren van de samenleving is het noodzakelijk en buitengewoon goed dat naast de gewone werktijden er ook gewerkt wordt. Sommige productieprocessen als hoogovens kunnen nu eenmaal niet worden stil gelegd en bepaalde vormen van dienstverlening – met name in de zorgsector – moeten zeker in noodgevallen beschikbaar zijn. Wij kerken kunnen met onze pastorale ervaring daarover meespreken. Maar buiten deze, zeg maar, traditionele en noodzakelijke vormen van 24-uur-beschikbaarheid, claimen steeds meer andere sectoren dat 168 uur per week het bedrijf moet kunnen draaien.

Van een volledige 24-uurseconomie is in ons land gelukkig nog geen sprake. Maar er tekent zich wel een onmiskenbare tendens in die richting af. Een paar voorbeelden ter illustratie.

– Eenderde van de Nederlandse beroepsbevolking werkt tegenwoordig

al onregelmatig en ongeveer een kwart weleens 's nachts. Banken en uitzendbureaus beginnen met 24-uursservice.

– Toeslagen op onregelmatig werk verdwijnen of worden sterk verlaagd.

– De vakbonden moeten grote moeite doen om via CAO's te regelen dat werknemers niet verplicht kunnen worden op zondag te werken.

– Met name in de dienstensector krijgen sollicitanten in toenemende mate de vraag voorgelegd of zij bereid zijn 's avonds en op zondag te werken. Een nieuw selectie criterium is sluipenderwijs ingevoerd.

– En natuurlijk de langere openstelling van winkels, steeds meer tot tien uur 's avonds en op zondagen, in sommige steden zelfs vrijwel alle zondagen per jaar. Het centraal Bureau Levensmiddelenhandel voorspelt dat de zondag een gewone winkeldag wordt. Een meerderheid van de supermarkten verwacht dat op niet al te lange termijn 15% van de weekomzet op zondag gerealiseerd zal worden.

Slechts een paar voorbeelden die aangeven dat onze tijd steeds meer 'economische tijd' is geworden; of – zoals de ondertitel van een recente studie van het Nederlands Economisch Instituut luidt – 'een economisch gevecht met de tijd'. Efficiency, volledig uitnuttigen van kapitaalgoederen, employability, flexwerker. Kortom: we stevenen af op een economie die 24 uur per dag moet draaien.

Economische belangen worden dominantierender. Nederland vereconomiseert. Het inzicht verdwijnt dat de cyclus van produceren en consumeren door andere waarden moet worden begrensd.

Het doet me denken aan het beeld dat dominee Vissinga opriep bij de perspresentatie van de actie Kerkbalans eerder dit jaar. Hij gaf aan dat talloze internationale managers de komst van een 24-uurseconomie onafwendbaar achten. De markt zal het dicteren, zo luidt hun voorspelling. Maar diezelfde managers vinden deze ontwikkeling – als je éven doorvraagt – persoonlijk een ramp. Het roept het bizarre beeld op van mensen die in een rondje achter elkaar aanlopen en hun voorganger een pistool in de rug duwen. Zo houden we elkaar allemaal onder schot. Zo worden we gevangenen van elkaar. Van de vrijheid van het individu, of beter gezegd van de consument, waarmee de 24-uurseconomie altijd wordt gelegitimeerd, blijft maar bar weinig over.

Nu naar de kern van mijn betoog. Waarom roepen gelovigen politici op de ontwikkeling in de richting van een 24-uurseconomie niet op haar beloop te laten? Waarom roepen gelovigen volksvertegenwoordiging en regering “met klem op de collectieve rustmomenten te respecteren”? Waarom vragen gelovigen de politiek “dringend om het verruimen van werk- en openingstijden kritisch te bezien, te beperken en terug te dringen”, zoals de tekst van de oproep luidt?

Kerkmensen en vele anderen maken zich grote zorgen over het verdwijnen van de collectieve rustmomenten. Wij maken ons zorgen over de filosofie die daaraan ten grondslag ligt en we maken ons zorgen over het feit dat het ons geschonken ritme van dag-en-nacht, van werkdagen-en-rustdagen ernstig verstoord dreigt te worden.

Het opofferen van collectieve rustmomenten op het altaar van de economie geeft blijk van culturele armoede. De motor achter de 24-uurseconomie is niet alleen de noodzaak tot internationale competitie. Het is ook de drang naar ‘meer-meer-meer’, zonder zich af te vragen of dat de kwaliteit van het leven ten goede komt. Er is sprake van

een verschraving van de cultuur. Ons economisch systeem behoort in de cultuur te zijn ingebed maar steeds meer wordt het culturele bepaald door het economische.

In de pleidooien voor een 24-uurseconomie klinkt altijd iets door van ‘stilstand is achteruitgang’. Maar dat is vaak klinkklare nonsens. Je kan ook stilstaan omdat rust geboden is, of omdat je ruimte creëert voor bezinning. Stilstaan biedt eveneens de mogelijkheid tot opladen.

Het opofferen van de collectieve rustmomenten staat mijns inziens gelijk aan het veronachtzamen van het menselijk bioritme. Het ritme van dag-en-nacht en van zes-dagen-plus-één is ons als het ware op het lijf geschreven.¹ Dat ritme is, om in economische termen te spreken, een collectief goed. Een goed dat we dus ook collectief moeten beschermen. Een 24-uurseconomie beschadigt dit collectieve goed. Economen spreken dan van een nadelig extern effect. Het is een effect dat niet in de prijzen wordt doorberekend. De slachtoffers – en dat zijn wij allemaal – blijven met de brokstukken zitten.

Het is denk ik heel goed mogelijk een parallel te trekken met de verstoring van ecologische systemen. Dominantie van economische belangen leidt tot onvoldoende eerbied voor de Schepping, tot aantasting van ons natuurlijk milieu. De 24-uurseconomie tast bovendien het sociale milieu aan. Dat zal niet zonder gevolgen blijven.

Verwacht moet worden dat wanneer alle uren in beginsel arbeidstijd kunnen zijn en alle dagen geëgaliseerd worden tot potentiële werkdagen, dit leidt tot grote gezondheidsproblemen. Het is nu al zo dat één op drie mensen in de WAO arbeidsongeschikt is geworden als gevolg van stress.

Het betekent ook verlies van sociale cohesie en daardoor ook tot verminderde overdracht van gedeelde waarden en normen. Werken buiten gangbare werktijden betekent per saldo minder mogelijkheden om dingen gezamenlijk te doen, zoals verenigingswerk en het verkeren met vrienden, familie en in het gezin.

1. Het menselijk bioritme is afgestemd op de dag. Als je daar tegenin gaat, gaat het mis. Dan treedt er slijtage op. Dat weet iedere werknemer in nachtploegendienst en ook mensen die veel reizen en vliegen. Lichamelijke processen lopen nu eenmaal synchroon met de cyclus van licht en donker. In de loop van honderd-duizenden jaren is in het menselijk lichaam de behoefte aan een bepaald lichaam ingebouwd. 's Nachts moet je niet werken. Rond zes, zeven uur in de ochtend produceert het menselijk lichaam een hormoon dat er voor zorgt dat je wakker en actief wordt. Drs. Sutorius, bedrijfsarts bij de KLM: “Als er mensen zouden bestaan die beter bestand zijn tegen tijdsverschillen en afwijkende werktijden, zouden we de bemanningen daarop zeker selecteren. Het advies dat wij onze mensen geven is om zoveel mogelijk rust te nemen.”

Het leidt uiteindelijk ook tot economische problemen. Forse gezondheidsproblemen en het wegvallen van sociale samenhang zullen op den duur de slagkracht van de Nederlandse economie aantasten.

Dit laatste doet me denken aan de varkenspest. De intensieve varkenshouderij blijkt uitermate gevoelig te zijn. Er hoeft maar iets fout te gaan en het hele systeem implodeert. Alleen zeer drastische maatregelen resteren dan. Iets dergelijks kan zich ook voordoen in een 24-uurseconomie. In een 24-uurseconomie is de druk op het sociale systeem zo zwaar dat er bij het minste of geringste een labiele situatie ontstaat.

Ik ben ervan overtuigd dat het collectieve ritme van werken en ontspannen ons geschonken is. Het zit in onze Schepping ingebakken. Deze notie maakt deel uit van de wijsheidstraditie van alle wereldgodsdiensten. Meer dan eens is geprobeerd dit inzicht te negeren. Telkens wordt het schip pijnlijk door de wal gekeerd.² Laten we van deze ervaring leren en weten dat het verdedigen van rust vele malen makkelijker is dan het heroveren van rust. Collectieve rustmomenten, 'een dag anders', zijn kostbare bezittingen van een samenleving.

Een samenleving die aan het ritme van de seizoenen, van dag en nacht, van arbeid en rust voorbijgaat, verliest de intuïtie van een geschonken werkelijkheid. Dan verliezen mensen niet alleen het zicht op God, maar dan verliezen zij ook elkaar en zichzelf. Dit inzicht zou ik bij wijze van spreken als een soort Luther op de deuren van het Parlement en van het Torentje hier aan de overkant willen spijkeren.

De kerken zijn van mening dat ieder mens recht op rust heeft. Hoewel we na de oorlog steeds korter zijn gaan werken, wordt de rust in het leven van de mensen en in de maatschappij het afgelopen decennium steeds meer bedreigd. Na een eeuw waarin de vrije tijd voortdurend toenam, neemt nu de beschikbare vrije tijd af. We moeten steeds meer en we kunnen in gezinnen, steeds minder gezamenlijk doen. De stress neemt in onze haastcultuur schrikbarend toe.

De kerken komen op voor de grenzen van het werk. De kerken vinden dat we niet verder in deze richting moeten gaan.

Als we onze grenzen niet kennen en die grenzen niet duidelijk stellen, worden we in een richting gedreven die we niet willen. We hebben rust nodig om samen met anderen mens te zijn.

Daarom moeten we die rust ook *samen* hebben. Onderzoeken hebben uitgewezen dat individuele rust pas *optimaal is als deze ingebed is in het collectieve*. Gemeenschappelijke vrije dagen zijn broodnodig.

Als kerken weten we hoe belangrijk het is om *vrije dagen en feestdagen* te hebben. Dat heeft onze Nederlandse samenleving als waardevol vastgelegd. Kerst en Pasen markeren voor ons allen een jaar. Het zijn feesten, omdat je het *gezamenlijk* doet. Als je een week voor kerst in je eentje kerst viert, is het een slap aftreksel van het feest dat je als samenleving viert.

Voor de kerk is de zondag ook zo'n feestdag, die je met *elkaar* moet vieren. We weten van mensen die zondags moeten werken, hoe anders hun doordeeweekse vrije dag is. Er is dan geen cultuur van gemeenschappelijk vrij zijn en ze moeten rusten te midden van een sfeer van werken en doorjagen. Vrij ben je pas echt als iedereen vrij is en je niets meer hoeft!

De kerken vinden dat we de gemeenschappelijk rustdag *niet moeten*

DR. B. PLAISIER,
*secretaris-generaal Nederlandse
Hervormde Kerk*

2. Ten tijde van de Franse Revolutie werd een nieuwe tijdrekening ingesteld. Het jaar werd ingedeeld in twaalf maanden van dertig dagen en iedere maand bestond uit drie decaden of 'weken' van tien dagen. De tiende dag was een rustdag. Zo werd de zondag afgeschaft. In 1806 keerde Napoleon terug tot de oude tijdrekening. In de periode tussen 1929 en 1940 werd de zondag in Rusland officieel afgeschaft. De week duurde zes dagen en op elke dag was een van de werknemers vrij. Vooral in de grote steden betekende dit het einde van de zondagsviering. Echter in 1940 werd de zevende dag in de week, en daarmee ook de zondag, weer ingevoerd.

opofferen aan de macht van de economie. Als we in dit tempo doorgaan met het ontwikkelen van onze economie is er nooit meer een dag waarop het 's morgens stil is in de stad; of waarop het platteland oases van rust zijn. Door rust kunnen we echt mens worden. Daarom is het niet zo vreemd dat na het Boekenweek-thema 'mijn God' dit jaar *het platteland* zo in de aandacht staat. We kunnen kennelijk niet buiten beide.

De rust van de zondag behoort net zo wezenlijk tot de inrichting van onze maatschappij als de grachten in onze steden. Pas toen ze gedempt waren, kregen we door dat we een ernstige fout hadden gemaakt!

Bezinning in de kerken over de zondag

Als kerken staan we we niet buiten de ontwikkelingen in onze maatschappij en cultuur. Ook wij moeten met elkaar verder denken over een nieuwe eigen stijl van vieren van de zondag.

De kerken zijn daar pas mee begonnen. In de algemene vergadering van de Samen op Weg-kerken die half februari gehouden werd, werd een rapport over de zondag nagenoeg unaniem aangenomen (in onze kringen bijna een unicum). Als gespreksnotitie sturen deze kerken binnenkort dit rapport, dat de titel *De zondag: een dag apart* draagt, naar alle gemeenten in het land.

Ik citeer hier iets uit over de oorsprong van de rustdag. De vrije dag hebben we via Israël gekregen. We lezen in de bijbel het gebod om één dag in de week te rusten. Kennelijk was zo'n rustdag niet vanzelfsprekend.

De Tien Geboden geven twee motieven. Toen God de wereld schiep rustte Hij aan het eind zelf. God stelde zichzelf grenzen! Zo moet het met de mens ook zijn. Rusten is nodig zegt de bijbel, om tot je bestemming te komen. Een vrije dag is een dag waarop je kunt uitblazen en opademen. Even moet je de kans hebben om het leven te leven, zoals het zou moeten zijn.

Rust en ontspanning wordt gegeven om de bevrijding uit de slavernij (in het bijbelse geval van de joden: uit Egypte) en de vrijheid te vieren. Aan de dwang van werk en winst moet paal en perk

gesteld worden, wil je echt mens kunnen zijn.

Als christelijke kerken zien we de zondag, die in de plaats van de rustdag (de sabbat) van Israël is gekomen, *ook als de dag van Jezus Christus.* Jezus stond op de eerste dag van de week op uit de dood: dat vieren we. We vieren het leven dat we krijgen van Hem die ons geen lasten oplegt, maar ons ervan afhelpt. In de kerk is de zondag eigenlijk het begin van een toekomst van vrijheid, recht en rust. Dat kan je pas echt vieren als je dat gezamenlijk doet.

Daarom reageren we ook als door een wesp gestoken op de opkomende 24-uurseconomie: we zijn bang dat we die dag van vrij-zijn en viering ons ontnomen wordt. We vinden dat we het geschenk van de rust gaan inwisselen voor een nieuwe slavernij.

Vragen die ons gesteld worden

Willen de kerken terug naar een geromantiseerd verleden? Wij willen niet naar het *verleden* terug, maar de *toekomst* veilig stellen.

Wij vragen ons namelijk af of er wel een helder toekomstbeeld is, waarmee in dit economisch denken gewerkt wordt. Is het *toekomstperspectief* een maatschappij waarin dag en nacht gewerkt wordt; een maatschappij met permanente kinderopvang; schoolgang in groepen omdat de ouders niet meer beschikbaar zijn? Een toekomst waarin de collectieve rustdag ingewisseld is voor fragmenten van rust, die onze maatschappij – en daarom ook de individuen – geen rust brengen.

We willen niet *terug* naar de Middeleeuwen, maar *vooruit* naar een toekomst waarin het mogelijk blijft voor je ouders in het ziekenhuis of bejaardenhuis te zorgen; waarin kinderen geen last, maar een vreugde zijn. Naar een tijd waarin voldoende mogelijkheden zijn om je familie- en vriendenrelaties bij te houden. Een maatschappij waarin mensen vrijwilligerswerk kunnen blijven doen (wat zou er van onze samenleving worden als dit niet meer mogelijk is). We komen op voor het behoud van een dag waarop je met mensen uit

alle lagen van de samenleving gemeenschappelijk kunt samenkomen. We denken dat we niet kunnen zonder een dag van rust en gezamenlijke spiritualiteit.

De 24-uurseconomie is er niet. Er zijn alleen ontwikkelingen – daaraan kunnen we niets doen

Gelukkig is het nog niet zo ver. Wat we echter in Amerika zien, stemt ons niet vrolijk. Globalisering betekent, dat de invloed steeds groter wordt. De verruiming van de openstelling van winkels, de wijze waarop de zondagopenstelling als een grote vooruitgang gepresenteerd is, laten zien dat we in een stroom zitten, die naar de 24-uurseconomie leidt. En dat nota bene zonder dat ook maar iemand van de beleidsmakers goed voor ogen heeft wat dit voor de toekomst van onze maatschappij betekent.

Als we als kerken horen dat we hieraan *niets kunnen doen*, spitsen we onze oren. We weten namelijk van machten die mensen en maatschappijen in de greep kunnen krijgen.

Geld, markt en materiële vooruitgang zijn zulke machten. Als die het alleen voor het zeggen hebben, kunnen we er inderdaad niets aan doen. We menen echter dat er *hogere waarden* in het leven zijn en dat een grote groep Nederlanders dat ook zo vindt.

De humaniteit staat op het spel. Maar we zijn niet machteloos. Er gebeurt iets als overheid, politiek en bedrijfsleven, maar ook wij als mondige burgers, grenzen stellen.

De overheid vragen we hierin het voortouw te nemen. We moeten ons niet machteloos laten maken. We kunnen ervoor kiezen om tijd te hebben om echt te leven!

De kerken komen eigenlijk alleen maar op voor eigen belangen

Dit ontkennen we met kracht. Natuurlijk gaat de zondag ons zeer ter harte. Zonder een vrije zondag is kerkelijk leven veel moeilijker. Maar daarmee delen we dan in de malaise die alle verenigingen, vrijwilligersorganisaties, sportverenigingen, culturele groepen, enzovoorts zullen ervaren. Wij vinden

dit zeer negatief voor onze samenleving. Als het echter zover zal komen, zullen we als kerken wel weer andere plekken vinden om de mensen bijeen te krijgen. We hebben daarmee eeuwenlange ervaring.

We trekken echter vooral aan de bel omdat de kwaliteit van onze samenleving aangetast wordt. De sociale cohesie van de maatschappij komt onder grote druk te staan. Mensen zullen elkaar te weinig ontmoeten, ze kunnen minder voor elkaar doen en worden steeds meer op zichzelf en het eigen welbevinden gericht. Dat ontwricht op den duur de samenleving.

Als kerken hebben we ons altijd bekommerd om de kwaliteit van de samenleving. We zijn er tenslotte niet voor onszelf, maar voor de mensen en de maatschappij. Nu wij zien dat we met elkaar een gevaarlijke weg inslaan, trekken we aan de noodrem en vragen om een intensieve time-out voor bezinning over onze koers.

De kerken zijn aan het verkeerde adres: lokale overheden beslissen over de zondag

Daarmee zijn we niet eens. Op het gebied van milieu (geluidshinder; veilig stellen van de groene ruimtes) neemt de landelijke overheid maatregelen. Dat kan ook niet anders. In dit geval gaat het om de 'groene ruimtes' van rust en vrije tijd. Als de overheid hier niet het voortouw neemt verdwijnt via de dynamiek van de markt (of zo u wilt volgens de wet van het salamisysteem) – een belangrijk Nederlands cultuurgoed: de collectieve vrije dagen.

Lokale overheden kunnen ook daarom niet het laatste woord hebben, omdat ze door elkaar wel gedwongen worden de winkels open te stellen. De een kan niet achterblijven bij de ander. Zo gaat het nu ook al met bepaalde grootwinkelbedrijven en kleinere ondernemers.

De kerken willen een grote groep mensen hun ontspanning op zondag ontnemen

Dat willen we zeker niet. Het gaat ons juist om de kwaliteit van de samen-

leving, de gezondheid en het geestelijk welbevinden van de mensen.

We weten heel goed dat veel mensen de openstelling van de winkels op zondag zeer op prijs stellen en dat voor een grote groep het zogenaamde 'funshoppen' een ontspannende bezigheid is.

Het gaat bij onze actie om het *afwegen van belangen*. Door het huidige beleid worden veel werkende mensen van hun vrije zondag beroofd; is de rust in de steden en dorpen weg en breidt zich het werk op zondag van dienstverlenende bedrijven (banken bijvoorbeeld) of van toeleveringsbedrijven (bijvoorbeeld groente; zuivel, dranken en dergelijke) ook sterk uit. We zitten in een olievlek en niemand roept als bij de vogels op een vervuild strand, dat we de vervuiling moeten stoppen.

Wij kiezen voor een vrije dag voor zoveel mogelijk mensen. Wij zijn van mening dat zo'n keuze de Nederlandse samenleving en de individuele mens ten goede komt.

Daarbij vinden wij het niet terecht om museumbezoek en dergelijke te vergelijken met openstelling van winkels: de impact van winkels en winkelcentra is veel groter. Bij de openstelling van de winkels willen wij dan ook een grens stellen. Tot welzijn van allen.

Ik ben er van overtuigd dat onze gespijkerde stellingen op de deuren van het Binnenhof, binnen enige maanden niet meer te zien zullen zijn door de vele handtekeningen van Nederlanders die deze actie steunen.

DS. WIGBOLDUS

voorzitter van de CIO-werkgroep 'Actie tegen de 24-uurseconomie' en lid van het moderamen van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Waarom is het CIO – de Commissie Interkerkelijk Contact in Overheidszaken – deze actie tegen de 24-uurseconomie gestart? Om de bewustwording te bevorderen dat een 24-uurseconomie slecht is voor de samenleving en dus ook voor de mensen, en dat we al aardig naar zo'n situatie onderweg zijn. De aanleiding tot de actie is de evaluatie van de winkeltijdenwet die in juni wordt gehouden. Op dat politieke moment willen wij erbij zijn met – naar we hopen – heel veel handtekeningen. De stelling die mensen kunnen ondertekenen luidt:

“Het verder opdringen van economische belangen door het verruimen van werktijden en openingstijden van winkels gaat op den duur ten koste van het welzijn van mensen. Wij roepen u (regering en volksvertegenwoordiging) met klem op de collectieve rustmomenten te respecteren. Wij roepen u op het verruimen van werk- en openingstijden te beperken en terug te dringen.”

Het begon vorig jaar in Nijverdal met de plaatselijke Raad van Kerken. In korte tijd wisten de kerken daar 20.000 handtekeningen te verzamelen. Het CIO heeft deze actie op landelijk niveau getild. Vrijwel alle christelijke en joodse kerkgenootschappen, met zo'n 6.000 lokale geloofsgemeenschappen, slaan nu de handen ineen.

Dat is een duidelijk signaal. En zo is deze actie dan ook bedoeld, als een signaal. De kerken trekken aan de bel!

Opvallend is de brede steun die wij als kerken vanuit de samenleving hierbij ondervinden. We zijn erg blij met die brede ondersteuning.

De vakcentrales FNV, CNV, GMV en de Reformatorisch Maatschappelijke Unie ondersteunen de actie daadwerkelijk. In hun bladen hebben zij voor deze actie volop ruimte geboden. Ook vanuit de wereld van muziekgezel-

schappen en koren ondervindt de actie daadwerkelijke steun. Verder was er overleg met het MKB en de nationale winkelraad en de sportkoepel NOC/NSF.

De actie wordt dus gevoerd volgens het aanhaakmodel. Dat wil zeggen: het blijft een actie van de kerken, maar anderen die zich herkennen in deze actie en de brede sociaal-maatschappelijke draagwijdte ervan inzien, kunnen aanhaken. En dat gebeurt dus. Wie de actie mocht beschouwen als een actie voor kerkelijk lijfsbehoud, kan dat niet meer overeind houden.

Inmiddels zijn er drie mailingen verricht naar de 6.000 lokale geloofsgemeenschappen. De laatste mailing bestond niet alleen uit folders en handtekeninglijsten, maar ook uit inhoudelijk materiaal. Want het zou fijn zijn wanneer zich plaatselijke actiecomités zouden gaan vormen, onder de overkoepelende slogan: *Neem tijd om te leven!* Wie weet wordt het zo nog iets van een burgerbeweging.

Wie op dit ogenblik in detail zou gaan vragen naar gewenste maatregelen, bijvoorbeeld ten aanzien van de vraag hoe lang en wanneer zouden winkels open moeten blijven en welke precieze gevolgen de actie moet hebben voor de inrichting van het productieproces, krijgt daarop nu van ons geen antwoord. De precieze invulling – en dat kan ook niet anders – moet worden overgelaten aan de maatschappelijke organisaties en de politiek. Het gaat ons erom dat nú een signaal wordt afgegeven. Hopelijk is het afgeven van dit signaal de aanzet tot een discussie die breed in de maatschappij én in de kerken gevoerd gaat worden.

Het resultaat dat wij voor ogen hebben is een zeer groot aantal handtekeningen. Hoeveel? Heel veel natuurlijk, maar we bedenken daarbij ook dat die handtekeningen slechts middel zijn en ... dat de 70.000 die we nu reeds hebben al heel wat is. Nogmaals, wezenlijk voor ons is het signaal dat we afgeven voor

het ontstaan van een fundamentele discussie over de inrichting en de toekomst van de maatschappij.

Deze handtekeningen zullen op woensdag 24 juni aanstaande worden aangeboden aan de dan demissionaire minister Wijers en de kabinets(in)formateur, tijdens een manifestatie die van 14.00 tot 15.00 uur wordt gehouden in perscentrum Nieuwspoort. Wij hopen uiteraard dat dit signaal het gewenste bewustwordingsproces zal bevorderen en van invloed zal zijn op de besprekingen rond de kabinetsformatie en het regeerakkoord en vervolgens zal doorwerken in concrete maatregelen.

Het zal u duidelijk zijn dat het bij deze actie gaat om meer dan het veiligstellen van de zondag – waarbij zij opgemerkt dat ‘zondagsrust’ weer iets anders is dan ‘rust op zondag’. Het is de kerken om beide te doen en om méér: het gaat om de veiligstelling van een collectief rustpunt – een gezamenlijk oasemoment.

Ons inziens is de innerlijke cohesie van de samenleving hier in het geding.

Wat wij willen is dit:

- Werken op normale tijden;
- De mogelijkheid hebben met gezin, vrienden en familie op hetzelfde moment samen te zijn in de week-einden en 's avonds;
- De mogelijkheid hebben om kerkdiensten en godsdienstige vieringen bij te wonen;
- Onze gezondheid niet schaden door verhaasting en stress;
- Collectieve momenten voor rust, ontspanning en bezinning op minimaal één dag in de week;
- Samen met andere vrijwilligers ons inzetten op tal van terreinen.

Voor mens en samenleving is derhalve een duidelijke afbakening van de werktijd van groot belang.